

№ 37 (534)
Кастрычнік 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Юбілей: 90-годдзе князя – А. Цеханавецкага** стар. 2

☞ **Знойдзенае: невядомыя старонкі Геранёнскай зямлі –** стар. 3

☞ **Асоба: археолаг, гісторык і выдавец К. Гаворскі –** стар. 7

Фота Анатоля БУТЭВІЧА
з адкрыцця маёнтка князёў Агінскіх

На тым тыдні...

✓ 23 верасня ў Нацыянальным гістарычным музеі пачала працаваць выстаўка «Бацька і сын Крыловы», што прадстаўляе творчасць мастакоў Валянціна і Андрэя Крыловых.

Валянцін Аляксандравіч (1929 – 2000) – адзін са старэйшых мастакоў Гомельшчыны, з Гомелем звязаны яго жыццё і творчасць. Палотны творцы вылучаюцца асаблівай магіяй рамантызму, рэдкага накірунку ў жывапісе савецкіх часоў. Першая персанальная выстаўка В. Крылова адбылася толькі пасля яго смерці, у 2005 годзе, але надзвычайны аптымізм, энергія і любоў да гармоніі працягваюць жыць у карцінах.

Андрэй Валянцінавіч – сябра Беларускага саюза мастакоў з 1991 года. Яго творы захоўваюцца не толькі ў беларускіх музеях, але і ў прыватных калекцыях многіх краінаў.

✓ Другі нацыянальны форум «Музеі Беларусі» адбыўся 26 – 28 верасня ў Гомелі. Напярэдадні яго, 23 верасня, у Нацыянальным гістарычным музеі прайшла прэс-канферэнцыя.

Асноўныя мэты форуму – падтрымка і развіццё музейнай справы ў Беларусі, стымуляванне творчых ініцыятываў, вывучэнне і распаўсюджванне досведу, новых метадык у музейнай дзейнасці, заахвочванне калектываў музейных устаноў, што робяць найбольшы ўнёсак у вывучэнне, захаванне і папулярызацыю культурных каштоўнасцяў, прыцягненне ўвагі грамадскасці да шматграннай музейнай дзейнасці. Тады ж у музеі адбылася прэзентацыя праекта па стварэнні галаграфічных копіяў гісторыка-культурных каштоўнасцяў Беларусі «Слуцкія паясы» і дакументальнага цыкла «Музеі Беларусі», падрыхтаванага тэлеканалам «Беларусь 3». Дзякуючы яму тэлегледачы змогуць пазнаёміцца з гісторыка-культурнай спадчынай, што захоўваецца ў 162 музеях краіны.

Аб выніках форуму «КГ» паведаміць пазней.

✓ 23 верасня ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адкрылася персанальная выстаўка кераміста Валерыя Калтыгіна «З Любоўю да Вас...».

В. Калтыгін (г. Бабруйск) з'яўляецца арганізатарам і

кіраўніком штогадовых міжнародных пленэраў па кераміцы «АРТ-Жыжаль». Быў адзначаны спецыяльнай прэміяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за дасягненні ў галіне мастацтва.

✓ Выстаўкі «Васкавыя фігуры» і «Аўто на далоні» адкрыліся 23 верасня ў Доме-музеі Із'езда РСДРП (філіял Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь). Экспанаты прадстаўлены Санкт-Пецярбургскім музеем vascaвых фігур.

Васкавыя фігуры – адзін з самых дзіўных відаў мастацтва. Яно нарадзілася ў Старажытнай Грэцыі, а з часам распаўсюдзілася па Еўропе. Самым знакамітым зборам vascaвых фігураў з'яўляецца Музей мадам Цюсо ў Лондане.

Таксама наведнікі музея змогуць пабачыць унікальныя мадэлі аўтамабіляў – ад легкавых машынаў да грузавікоў – са збораў беларускіх калекцыянераў.

✓ Выстаўка з Санкт-Пецярбурга «Вялізныя цмокі» адкрылася 23 верасня ў Музеі прыроды і экалогіі Рэспублікі Беларусь. Наведнікі змогуць зазірнуць у даўнія часы гіста-

рычных гігантаў, прагуляцца сярод міфічных пачвараў – дзівосных істотаў, непадобных ні на адну жывёлу ў свеце, пазнаёміцца з доблеснымі рыцарамі, цудоўнымі прынцэсамі і каварнымі ведзьмамі.

✓ 25 верасня ў Залесі Смаргонскага раёна адкрыўся пас-

ганаровы грамадзянін Смаргоні Уладзімір Шчасны, дырэктар музея-сядзібы М.К. Агінскага Людміла Градзіцкая ды іншыя. Пад час імпрэзы быў зладжаны канцэрт з удзелам Нацыянальнага акадэмічнага канцэртнага аркестра пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга.

✓ Памятны знак у гонар 855-годдзя Чачэрска быў адкрыты 26 верасня ў горадзе на Замкавай гары, месцы заснавання горада. Ён уяўляе сабою валун, на які нанесена юбілейная дата.

ля рэстаўрацыі маёнтка князёў Агінскіх. З гэтай нагоды адбылося ўрачыстае мерапрыемства, на якім выступілі міністр культуры Барыс Святлоў, старшыня Гродзенскага аблвыканкама Уладзімір Краўцоў,

3 юбілеем, пан Анджэй!

Роўна дваццаць гадоў таму, у верасні 1994 года, адбылася навукова-практычная канферэнцыя «Нясвіж як агульнаеўрапейская каштоўнасць». Адбылася яна, натуральна, у Нясвіжы. З яе і пачалася сучасная слава гэтага адметнага ў гісторыі і культуры нашай краіны горада.

У канферэнцыі прынялі ўдзел шматлікія навукоўцы, работнікі культуры і асветы з суседніх краінаў і далёкага замежжа, прадстаўнікі дыпламатычных місіяў Літвы, Польшчы, Расіі, Украіны. Канферэнцыя ўхваліла захады нашай дзяржавы па стварэнні Нацыянальнага гісторыка-культурнага запаведніка «Нясвіж» і міжнароднага фонду «Нясвіж». Такім чынам, гэтая дата – 21 верасня 1994 года – стала своеасаблівым днём адліку ў найноўшай гісторыі Нясвіжа, што дала штуршок новаму падыхо-

ду да шэрагу пытанняў культуры: комплекснай рэстаўрацыі помнікаў гісторыі і культуры, іх гістарычнага асэнсавання, музейфікацыі і інш.

Менавіта з таго часу і сам Нясвіж стаў своеасаблівым сімвалам новага часу, пачалося пераасэнсаванне яго месца і значнасці. Усё часцей і часцей у сродках масавай інфармацыі горад і яго наваколлі адзначаліся не толькі як значны эканамічны рэгіён Беларусі; ён стаў сімвалам гістарычнага і культурнага адраджэння на новым этапе развіцця краіны.

Прысутнасць на канферэнцыі сям'і Радзівілаў, нашага земляка і мецэната Анджэя Цеханавецкага надала форуму асаблівую значнасць. Можна сказаць, адбыўся прарыв горада ў культурную прастору Еўропы, пра яго пачала пісаць прэса Англіі, Францыі, Польшчы, Італіі – Нясвіж зацвердзіў сваё найменне як агульнаеўрапейская каштоўнасць.

30 верасня 2014 года споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння аднаго з ініцыятараў правядзення нясвіжскага форуму і актыўнага яго ўдзельніка Анджэя Цеханавецкага – нашага земляка, радавод якога бярэ вытокі з в. Бачэйкава Бешан-

ковіцкага раёна, князя Мсціслаўскага і Заслаўскага, ганаровага прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Вось ужо дваццаць гадоў як А. Цеханавецкі пастаянна апякуецца работамі па стварэнні і ўдасканаленні экспазіцыі ў Нясвіжскім замку. Ён узначальвае і адмысловую групу спецыялістаў Беларусі і Польшчы па рэстаўрацыі і прыстасаванні замкавага комплексу з мэтай стварэння ў ім музейных экспазіцыяў.

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» і я асабіста цёпла вітаем шануюнага пана Анджэя з гэтым днём, жадаем яму добрага здароўя і дзякуем за шматгранную дзейнасць на карысць Бацькаўшчыны, а таксама спадзяемся на далейшыя кантакты.

Гэтыя і шмат іншых добрых словаў прагучалі ў адрас юбіляра на канферэнцыі ў гонар нашага знамятага земляка, што прайшла 30 верасня на філалагічным факультэце БДУ.

Уладзімір
ГІЛЕП

Станіслаў Лорэнц пісаў пра Слонім

У 1933 годзе ў Слоніме выйшла з друку невялікага памеру кніжачка (40 старонак) на польскай мове «Wycieczki slonimskie» (Слонімска вандроўкі). Яе напісаў малады 34-гадовы польскі музеязнаўца, гісторык мастацтва Станіслаў Лорэнц.

Гэтае ўнікальнае выданне ўяўляла сабой кароткі даведнік па краязнаўстве Слонімскага павета. Аўтар цікава апісаў Слонім, Альбярцін, Дзярэчын, Быцень, Мерачоўшчыну, Ружаны, Сынковічы, Дзятлава і Жыровічы. У кніжачцы змешчана і 10 фотаздымкаў, найбольш тых, дзе адлюстраваны Слонім, Жыровічы, Сынковічы і Дзярэчын. Ёсць у старым выданні і цікавы малюнак-партрэт Аляксандра Солтана, намалеваны ў 1913 годзе мастаком Вацлавам Вейткам. Портрэт таго Солтана, якому ў 1493 годзе вялікі князь Вялікага Княства Літоўскага Аляксандр падарваў у спадчыну Жыровічы. Гэта той Солтан, якому пастушкі

аддалі абразок, што знайшлі яны ў лясным гушчары на грушы-дзічцы ў другой палове XV стагоддзя. Спачатку Аляксандр Солтан, якому прынеслі пастушкі сваю знаходку, меў намер захоўваць маленькі абразок з выявай Божай Маці ў куфэрку, аднак ён адтуль дзіўным чынам прапаў, калі падскарбій захацеў паказаць яго сваім гасцям. Абразок зноў знайшлі па промнях святла на той самай грушы. Убачышы ў гэтым здарэнні пэўны знак Нябеснай Уладаркі, Солтан вырашае пабудаваць драў-

ляны храм у гонар Найсвятой Багародзіцы на тым самым месцы, дзе сярод лясных дрэваў упершыню зазьяў промнямі на грушы абраз Божай Маці. Раней партрэта А. Солтана я нідзе не сустракаў.

Кніжка «Wycieczki slonimskie» С. Лорэнца была выдадзена Слонімскай аддзелам Польскага гістарычнага таварыства. Было тады ў Польшчы такое краязнаўчае таварыства, якое шмат зрабіла для гісторыі сваёй Бацькаўшчыны. Яно і цяпер у Польшчы існуе, а вось у Беларусі, на вялікі жаль, падобнага гістарычнага краязнаўчага таварыства няма.

А цяпер некалькі словаў пра аўтара кнігі. Вялікі польскі гісторык, краязнаўца і музеязнаўца С. Лорэнц пражыў доўгае жыццё – 92 гады. Нарадзіўся ён ў 1899 годзе, а памёр у 1991-м.

Прафесійную кар'еру пачаў у даваенны перыяд, у 1929 – 1935 гадах працаваў рэстаўратарам помнікаў Віленскага і Наваградскага ваяводстваў. Вось тады, жывучы ў Слоніме,

ён і напісаў даведнік па Слонімскай павеце. Пасля адмаўлення ад пасады рэстаўратара С. Лорэнц працаваў выкладчыкам Віленскага ўніверсітэта. У 1935 – 1982 гадах (з перапынкам у часе Другой сусветнай вайны) быў дырэктарам Нацыянальнага музея ў Варшаве, фонды якога ў значнай ступені ўзбагаціў, часта за кошт правінцыйных музейных устаноў.

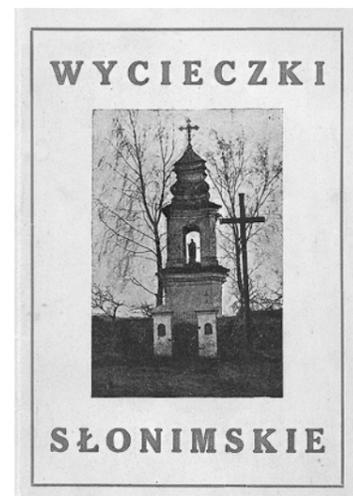
У час нямецкай акупацыі славы гісторык вызначыўся ў акцыі ратавання шэдэўраў польскай культуры і самых каштоўных помнікаў, якія знаходзіліся ў польскіх фондах. У 1939 годзе ён ратуе самыя каштоўныя калекцыі музея і Каралеўскага замка. У рамках працаў Дэпартаменту асветы і культуры Дэлегатуры эміграцыйнага ўрада Рэспублікі Польшча стварае канспіратыўны цэнтр дакументацыі знішчэнняў і вывазу твораў мастацтва немцамі. У час Варшаўскага паўстання 1944 года ён нястомна выратоўвае творы мастацтва ад нямецкіх рабаўнікоў.

Пасля 1945 года С. Лорэнц працаваў на карысць аднаўлення помнікаў і музеяў Польшчы. У 1945 – 1951 гадах узначальваў Дырэкцыю музеяў і аднаўлення помнікаў, а ў 1947-м стаў прафесарам Варшаўскага ўніверсітэта. З 1949 года быў чальцом Польскай акадэміі ўмеласцяў, а з 1952 года – Польскай акадэміі навук. У 1965–1969 гадах дэпутат парламента, а потым – эксперт ЮНЕСКА па справах аховы помнікаў. Спецыялізаваўся ў аднаўленні Каралеўскага замка ў Варшаве.

Ад рэдакцыі. Рэдактар «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Гілеп добра ведаў Станіслава Лорэнца – выдатнага музеязнаўца, рэстаўратара і эксперта ЮНЕСКА (разам удзельнічалі ў працы сімпозіума ЮНЕСКА ў Парыжы ў 1969 г.). Ён характарызуе С. Лорэнца як чалавека таварыскага, добра-зачлівага, гатовага прыйсці на дапамогу ў складаны момант. Таму і сяброў у яго было многа як у Польшчы, так і ў Беларусі, дзе ён вывучаў помнікі гісторыі і архітэктуры, прыкладаў намаганні па іх рэстаўрацыі і кансервацыі.

У рэдактара У. Гілепа захаваўся падараваны С. Лорэнцам чарцёж муроў Краўскага замка, кансервацыяй якога вучоны займаўся ў пачатку 1930-х гадоў.

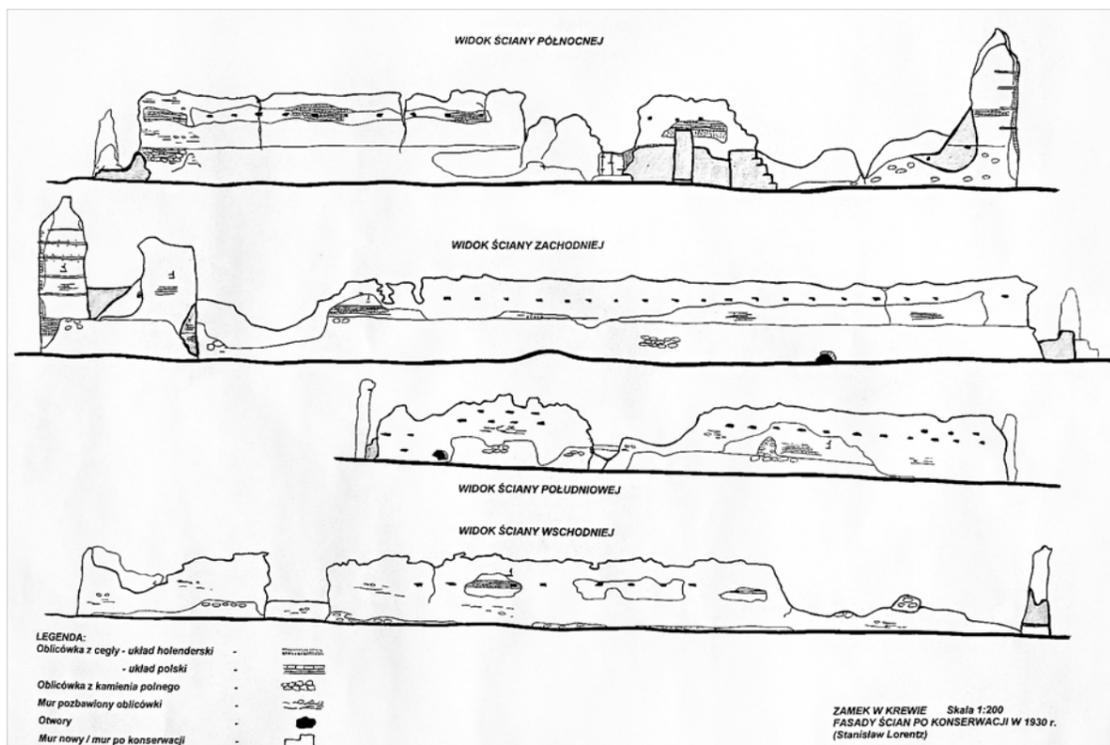
Са згоды ўладальніка чарцяжа прыводзім копію гэтага ўнікальнага дакумента.

С. Лорэнц быў таксама сябрам шматлікіх замежных навуковых арганізацыяў і таварыстваў, аўтарам каля 300 навуковых працаў па гісторыі мастацтва, музейнай і рэстаўратарскай справах. Найважнейшымі ягонымі дасягненнямі з'яўляюцца працы «Dzieje Muzeum Narodowego w Warszawie» («Гісторыя Нацыянальнага музея ў Варшаве»), «Przewodnik po muzeach i zbiorach w Polsce» («Даведнік па музеях і музейных фондах Польшчы»). Пасля сябе Лорэнц пакінуў і кнігу ўспамінаў «Album wileńskie» («Віленскі альбом») з жыцця ў Вільні, дзе да вайны працаваў рэстаўратарам помнікаў. Тады аўтар быў у захапленні не толькі ад магчымасці аховы помнікаў мінуўшчыны, але і ад дзейнасці ў шматлікіх сферах культуры.

Станіслаў Лорэнц быў узнагароджаны Ордэнам будаўнікоў Народнай Польшчы, двойчы атрымліваў дзяржаўныя прэміі: у 1964 і 1979 гадах.

Сяргей
ЧЫПРЫН

Я працавала педагогам-арганізатарам у Геранёнскай сярэдняй школе. На працягу больш чым трыццаці гадоў мы займаліся краязнаўчай працай, расказвалі дзецям пра багатую гісторыка-культурную спадчыну Беларусі.

Дзякуючы таму, што нашая калектыўная праца «Летапісанне роднай вёскі» заняла I месца на рэспубліканскім конкурсе, мяне запрасілі на рэспубліканскія краязнаўчыя чытанні педагогічных работнікаў. У падарунак арганізатарам чытанняў я прывезла калектыўную працу навукоўцаў і аматараў-краязнаўцаў з Іўеўшчыны «3 гісторыі вясёлы і пакаленняў...», што была выдадзена ў 1999 годзе (дзякуючы рэдакцыі за матэрыял «На яхце "Літва" – праз гады!»). У газеце «Іўеўскі край» друкаваліся матэрыялы І. Буйко, В. Врублеўскага (ён выдаў тры кнігі: «Іўе – Юрацішкі», «Гісторыя школы і амаматыка», «Великий дух

Хачу падзяліцца

Невядомыя старонкі Геранёнскай зямлі

ная і сельская бібліятэкі пад дэвізам «Тут мінуўшчына з сучаснасцю сышліся» (А. Калясінская, Т. Вайцюковіч, Т. Дубянец).

Прыгажосць Іўеўшчыны, яе цудоўныя краявіды, шчырыя людзі натхняюць паэтаў і кампазітараў на стварэнне вершаў і песень. У Геранёнскай сельскай бібліятэцы складзены рукапісны зборнік «Прыязджайце ў Геранёны», у які ўвайшлі песні Яўгена Карпуця, Яўгена Петрашэвіча, вершы Антона Піліпчыка, Алены Карпыза, Дануты Садоўскай і інш.

Быў аформлены буклет «Помнікі гісторыі і культуры Геранёнаў», дзе змешчаныя фотаздымкі замчышча, помнікаў кultaвай архітэктуры, мастацкай коўкі мінулага, ва-

Касцёл Святога Мікалая

шчы і Літвы, таму я планую напісаць даведачна-інфармацыйны матэрыял «Геранёны». Там будуць падазеныя фізіка-геаграфічныя характарыстыкі рэгіёну, звесткі з гісторыі, спіс вытворчых аб'ектаў, установаў адукацыі і інш.

У 1990-х гадах у нашым калгасе «Ніва» працавала адзіная ў краіне тэле студыя «Ніва+», створаная па ініцыятыве старшыні калгаса А. Багушэвіча. Цікавай для мясцовых жыхароў была перадача «Чалавек і яго лёс», дзе глядачоў знаёмілі з працаўнікамі палёў і фермаў, з творчасцю народных майстроў, ветэранамі вайны і працы. І цяпер мы паказваем гэтыя відэафільмы пра першага старшыню калгаса В. Калясінскага, пра Героя Сацыялістычнай працы У. Баума, пра народных музыкаў Станіслава Філона і Уладзіміра Станкевіча, пра воіна-інтэрнацыяналіста, кавалера ордэна Чырвонай Зоркі Станіслава Кульніса (яго імем на-

званая вуліца ў Іўі), пра працоўную дынастыю Камар з вёскі Кладнікі і інш.

Цяпер я працую над гісторыяй геранёнскага касцёла Святога Мікалая. Гэта самы стары кultaвы будынак на тэрыторыі Іўеўшчыны. Ён з'яўляецца не толькі архітэктурнай, але і гістарычнай каштоўнасцю. З чаго ж пачалося захапленне гэтай тэмай?

Выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі» выдала кнігу А. Кулагіна «Каталіцкія храмы Беларусі». Каштоўная інфармацыя! Цудоўныя здымкі! Выказваю падзяку аўтару, усім даследчыкам архітэктуры і фатографам, а таксама выдавецтву за вялікую працу. На старонцы 89-й расказваецца пра каталіцкія святыні Геранёнаў. Але, на жаль, дапушчаныя недакладнасці.

Капліца ў Геранёнах. Напісана: «Пад сенню яруса ўстаноўлена драўляная паліхромная скульптура Маці Божай з дзіцем». Трэба: «У цэнтры другога яруса паліхромная скульптура Св. Юзафа з маленькім Хрыстом». Дарэчы, і вуліца, дзе знаходзіцца капліца, называецца вуліцай Святога Юзафа (гэта адзіная ў Беларусі вуліца, названая імем Святога).

Напісана: «Капліца на пагорку ў полі ля в. Кузьмічы». Трэба: «Гэта памятны бронзавы крыж, пастаўлены на месцы былога касцёла Шымонам Мэйштовічам у 30-я гг. XX ст.».

Напісана: «Касцёл Св. Мікалая ўзведзены ў 1529 г.».

Трэба: «Узведзены ў 1519 г., а 11 красавіка 1529 г. з дазволу Папы Рымскага Клімента VII касцёл стаў інфулацім, г. зн. пробашч касцёла ў час урачыстай літургіі ўжываў уборы біскупа – інфулу (мітру), посах, далматык і г.д. Першым інфулатам быў Шчэпан Ялбжыкоўскі, які ўзгадваецца ў 1528 г. як пробашч касцёла Св. Мікалая. Пра гэта пісаў Аляксандр Ярашэвіч у часопісе "Спадчына" за 1992 г.».

Няма ў кнізе і выявы капліцы каля вёскі Сураж (Геранёнскі сельскі Савет), званіцы ў Геранёнах.

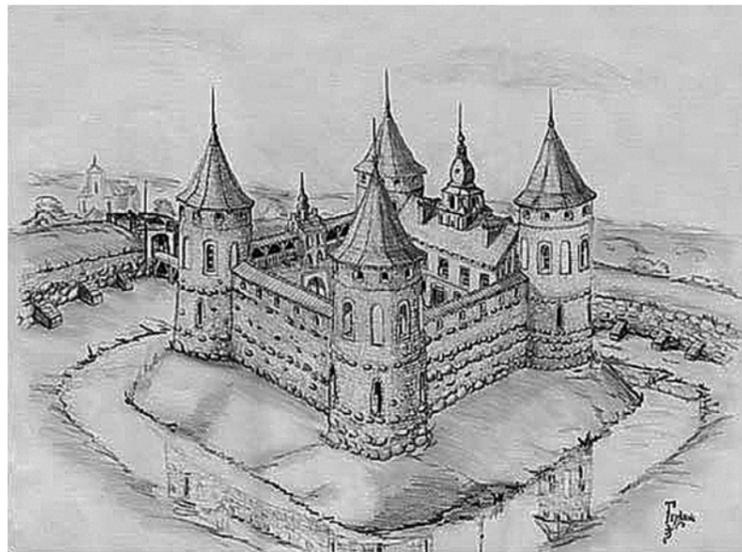
Пажадана, каб у кнізе «Каталіцкія храмы Беларусі», калі яна будзе перавыдавацца, былі змешчаныя карціны Напалеона Орды, Канута Русецкага «Геранёны», Станіслава Янушэвіча «Геранёны. Касцёл парафіяльны і руіны замка». Іх можна знайсці ў кнізе «Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego» (Жракаў, 2005).

Нашая зямля мае багатую гісторыю. Задача навукоўцаў і аматараў-краязнаўцаў – вывучыць мінулае і адкрываць яго невядомыя старонкі. Пра гэта паэтка Ніна Тарас казала:

*Хочаш край свой зведаць?
Зведай, калі ласка.
Што ні крок – легенда,
Што ні дзень – то казка.*

А Уладзіслаў Сыракомля калісьці пісаў: «Кожны куток краю, хоць на першы погляд і не ўяўляе нічога надзвычайнага, можа быць прадметам даследавання».

Алена СМАЛЯНІЧЭНКА,
в. Геранёны,
Іўеўскі раён

Замак Гаштольдаў (рэканструкцыя)

Беларусі (мифы и реальность)), І. Пракопчыка, А. Ігліцкага і інш.

Вялікую працу па краязнаўстве праводзяць школы-

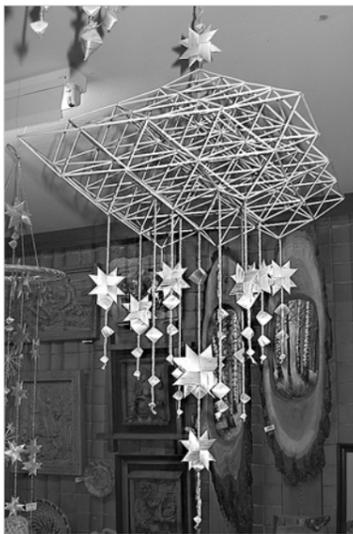
луноў, садова-паркавага мастацтва.

У Геранёны прыязджаюць людзі з усіх куткоў Беларусі, а таксама з Польш-

Саламяныя павукі стануць нацыянальнай каштоўнасцю

Выраб саламяных павукоў – традыцыйнае рамяство, распаўсюджанае па ўсёй Беларусі, у тым ліку і на тэрыторыі Магілёўскага Падняпроўя. Падвесныя дэкаратыўныя канструкцыі – традыцыйны аб'ект і ўпрыгожанне сялянскай хаты. Спрадвеку людзі верылі ў цудадзейную моц саламянага павука, што ахоўвае жытло, прыносіць дабрабыт і шчасце ў сям'ю. Паводле традыцыі, на Каляды старога павука спальвалі, а на яго месца вешалі новага.

Да нашага часу гэтае майстэрства лакальна захавалася ў Быхаўскім раёне (вёскі Грудзінаўка, Нераж, Новы Быхаў). Тут жывуць майстры, што вырабляюць саламяных павукоў і перадаюць свае навыкі малодшаму пакаленню. Пераемнікамі сталі і спецыялісты Быхаўскай дзіцячай школы мастацкіх рамёстваў і мастацтваў, дзе гэтае ўменне аднавіла дырэктар школы, майстар па саломаліценні Ірына Кухціна.

Павук. Майстар – Т. Пархамчук

Інфармацыйнае агенцтва БелТА падае словы метадыста Магілёўскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветніцкай працы Алены Цішкевіч: «Захаваўшы і развіццё і далейшая папулярызацыя традыцыйнай тэхналогіі вырабу саламяных павукоў паспрыяе захаванню традыцыйнай культуры рэгіёна. Мы спадзяемся, што саламяны павук стане своеасаблівым сувенірным брэндам Быхаўскага раёна, а традыцыя яго пляцення будзе карыснай у развіцці аграрна-стычнага маршруту як раёна, так і рэгіёна».

Дарэчы, у хуткім часе ў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь будуць накіраваныя дакументы з просьбай надаць тэхналогіі пляцення саламяных павукоў у Быхаўскім раёне статус нематэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці.

Паводле наведання сайта Belarus.by

Крыж, усталяваны Ш. Мэйштовічам на месцы, дзе быў касцёл

«Замак і касцёл», К. Русецкі (1846 г.)

Бітва пад Оршаю ў верасні 1514 года па-рознаму ацэньвалася навукоўцамі розных краінаў у розныя часы. Але першыя сведчанні пра перамогу пад Оршай з'явіліся ў так званых «лятурых лістках», што выдаваліся ў Заходняй Еўропе, ды летапісах. Сёння мы прапануем чытачам нашай газеты першую падборку цытатаў з летапісаў, што пісаліся неўзабаве пасля векапомнае падзеі. Усе тэксты памагчы масці мы імкнуліся падаць у мове арыгіналу.

Помнік беларуска-літоўскага летапісання XVII ст. «Хроніка літоўская і жамойцкая» (трэцяя частка «Вялікай хронікі», што апісвае сусветную гісторыю да канца XVI ст., пісалася на старабеларускай

ве ў 1888 годзе) утрымлівае «Кіеўскі летапіс 1241 – 1621». «Року 1509. Псков князь Московский взяла. – Князь Константин на Кропивне реце Москву побил 80 тысячей на день Рожества Пресвятые Богоро-

У часы, калі не было газет і тэлебачання

мове) апісвае бітву пад Оршай так:

«Литовское войско ведаючи, иж не могут иначе Днепра перебыти, тылко в том месту, где москва обозом стала, зараз починили мосты з плытов и з шугалеев, през которые мосты дела и гаковницы в целости перепроводили. Комонник зас литовский, которого было 16 000, тыи просто през Днепр в брод. А под Оршею порадным шиком з весельем сердцем охотне переправились все в целости, тылко з них еден утонул. Видячи теж и полское войско над которым был гетман Ян Свирицевский, за литвою счастливое Днепр перебыли, а москва в трубы и бубны свои ударили, прапорцы и корогви свои бучне роспустивши, скочили на литву... А Константин Острозский зараз им дал отпор, мужне сам стоячи на чоле, напоминаючи своих до бою, же сором утекати, бо маете ли гинути по лесах и дорогах, то лучше на пляцу лечи з несмертелною славою. А тая война была в пяток на Рожество Пресвятыя Богородицы и была война великая, бо москвы было пятькрат боли, ніж поляков, руси и литвы. И помогл Бог войску полскому и литовскому, иж всю москву наголову побили и на старших воевод их поимали... а детей боярских живых приведено личбою 596; тых всех послано по замках литовских до вязены, а инши москале вси побиты, и сам гетман их Иван Андреевич Челядин зостал на пляцу забытый есть».

«Трэці Пекоўскі летапіс», калі апісвае бітву, своеасабліва перагукаецца з «Словам пра паход Ігараў»:

«Бысть побоище велие Москвичем с Литвою под городом под Оршею, и воскричаши и возопиша жены Оршанки на трубы Московския, и слышати быте стучу и грому великому между Москвичь и Литвою, и удариша Москвичи на Литву, Русские князи и бояре с дивными удалцы Русскими сыновыми на сильную рать Литовскую, и треснули копья Московские, и гремять мечи булатные о шелома Литовския на поли Оршинскомъ...»

«Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси» (выдадзены ў Кіе-

дцы и церковь там казал поставити...)

Року 1514. Жигимонт кроль Польский, не малое войско вы правивши так з Литвы, як и з Полци, до Вифлянт послал и

ло трех сот; и взял Смоленск. Того же року наши побилы Москву на Орши».

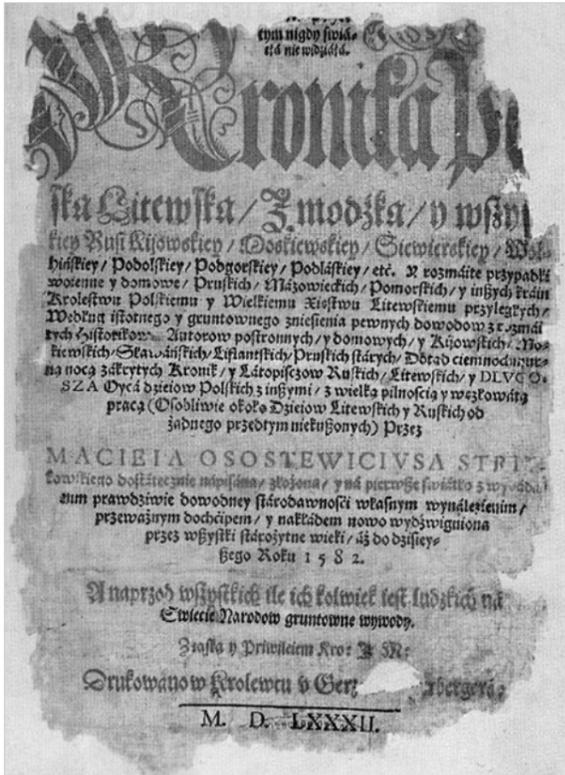
У Валынскім кароткім летапісе змешчаная «Пахвала князю Астрожскаму». Гэта сапраўдны літаратурны твор, узбагачаны прыкладамі і цытатамі з Бібліі і старажытнай гісторыі. К. Астрожскі параўноўваецца з біблейскім героем Авіем, сынам Раваама, які ваяваў з дзесяціцю каленамі Ізраільскімі і за адзін дзень забіў 500 000 дужых людзей. Пахвала заканчваецца ўслаўленнем караля Жыгімонта і князя К. Астрожскага:

«Великославному господарю Жигимонту Казимировичу буди честь и слава на веки, победившему недруга своего великого князя Василя московского, а гетману его, вдатному князю Костянтину Ивановичу Острозскому дай Боже здоровье и часть вперед лучшее как ныне, побил силу великую московскую, абы так побивал сильную рать татарскую, проливаючи кров их бесурменскую».

У 1846 г. у Познані (Польшча) у бібліятэцы графа Эдварда Рачынскага даследчыкам Восіпам Бадзянскім быў знойдзены зборнік, у якой змяшчаўся спіс другога зводу беларуска-літоўскага летапісу трэцяй, поўнай, редакцыі. Яго факсімільна маецца ў Біблія-

ных ку себе зголдвал; и теперь под послешенством кроля Польского суть. – Тогож року великий князь Московский Смоленск облегал и 12 недель добывал, з дел стрелял, котрых мел око-

ных ку себе зголдвал; и теперь под послешенством кроля Польского суть. – Тогож року великий князь Московский Смоленск облегал и 12 недель добывал, з дел стрелял, котрых мел око-

Тытульны аркуш «Хронікі польскай, літоўскай, жамойцкай і ўсёй Русі» М. Стрыйкоўскага

Асада Смаленска войскамі Рэчы Паспалітай (гравюра XVII ст.)

тэцы АН Украіны ў Львове. Мы прапануем чытачам урывак, што тычыцца падзеяў верасня 1514 г.

Лета Божого нарожыня 1514. ...в тот час на Смоленску был воеводою от короля Сологубович, а был под панованьем литовским Смоленск от того часу, як его Витовт взял до поданья московскому девеностю лет; в кроицие полскои сто.

На тот час король уже был у Менску, кгда Смоленск подано. И мало на том маючы, московский послал люди, войско великое, к Оршы и ко Друцку, рсказавши им глубоко воевати землю Литовскую. А король Жыгимонт пошол з Менска к Борысову, и з Борысова послал против войска московского гетмана своего, князя Костянтина Ивановича Острозского, з войском. И сторожовые полки литовского войска з сторожовыми полки московскими споткались на Бобрэце, и там всю московскую сторожу побили и много живых поимали, и на Дрови также москву били и живых поимали. И нашол князь Костянтин войско московское за Оршою городом, за Днепром, на реце Кропивниці, и переброившись со всем войском и з делью через Днепр, и вдарылись войска межы себе у пятницу месеца сентябра осмого дня на самыи празник рожества пречыстое Богоматери, и был бои велики великии, бо не ровно было: москвы у пять кроть большеи, ніжли литвы. И помог бог королю Жыгимонту и войску литовскому, иж москву наголову побили, и воевод што на старших усих поимали, на имя князя Михаила Ивановича Булгокова а брата его рожоного князя Дмтрея, а Ивана Андреевича Челядина, князя Ивана Дмтреевича Пронского, Дмтрея Васильевича Китаева, Данила Андреевича Плещева, Ивана Володимера Семеновых детиу Кольчова, князя Борыса и сына его князя Петра Ромадановских, князя Ивана Семеновича Селеховского, князя Борыса и князя Ивана сына Стародубского, князя Петра Путятича а братанича его князя Семена Ивановича, а Ондreja Семеновича сына Кольчово-

ва, Борыса Ивановича Плещева, Ивана Васильевича Кулешова, Филипа Ивановича Киселева, Юря Дмтреевича Лысцова, Андрея Филиповича Нацокина, Ивана Андреевича Еропкина, Матфея Ивановича Унукова, Тимофея Дмтреевича Чубарова, князя Юря Ивановича Диву, Ивана Дмтреевича Копьника, Артема Лупандина, Неклюда Парфеньевича Бардина, Андрея Полуятовича Обънеева, Кобьца Митина, сына ясельничого Будая Кучукова, Федора Ивановича Новосельцова, Семана Федоровича Вузского, Гры-

Маскоўскія ваяры. Гравюра з кнігі Сігізмунда Герберштэйна «Нататкі пра маскоўскія справы»

горья Борысовича Безумного, Микиту Озарьева, а детеи боярских и иных много живых поимали и до короля Жыгимонта живых прыведено всих у личбе трыста осмдсят. Детеи боярских тых всих по замках литовских послано у везне, а простых людех, котрых живых поимали, нельзе и выписати множества. А князь великий московский в тот час был у Смоленску, и услышавши то, иж люди его наголову побито, и многие воеводы и дети боярские живы поиманы, побоялся сам и побег з Смоленска к Москве, а замок осадил москвою, а смолнян всих вывел к Москве и там им именья подавал на Москве, а москвичом подавал на Смоленску. Потом у чотырох неделях князь Костянтин Иванович Острозский з войском литовским ходил под Смоленск, замьку не взял, месту и волостям Смоленским много лиха вчинивши и опят вернулись до своее земљи у Литву.

Падрыхтаваў
Уладзімір
Пучынскі

Беларуская спадчына Еўропы

Святочная імпрэза, прымеркаваная да Дзён Еўрапейскай спадчыны ў Беларусі (сёлета яны праходзяць пад дэвізам «Прастора горада: пляцоўка для дзеяння»), адбылася 18 верасня. Сімвалічна, што месцам яе правядзення была выбраная Мінская гарадская ратуша. Пад час мерапрыемства быў прэзентаваны тэматычны буклет, а публічныя лекцыі для ўсіх зацікаўленых прачыталі архітэктар Вадзім Гліннік і скульптар Павел Вайніцкі. У імпрэзе ўзялі ўдзел на-

меснік міністра культуры Аляксандр Яцко, загадчыца сектара па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры Наталля Хвір, прадстаўнікі дыпламатычных місій, музейныя супрацоўнікі ды іншыя зацікаўленыя ў гэтай тэме. Як заўважыў дырэктар Інфармацыйнага пункта Савета Еўропы Вячаслаў Ярашэвіч, культура – гэта сэрца і душа дэмакратыі. І невыпадкова, напэўна, што гэтай сферы ў Беларусі паступова надаюць

больш увагі. Да арганізацыі вышэйзгаданага мерапрыемства спрычыніліся таксама Мінгарвыканкам, Інстытут культуры Беларусі, фонд «Культурная спадчына і сучаснасць». У Беларусі Дні Еўрапейскай спадчыны праводзяцца з 1993 года, пасля падпісання Еўрапейскай культурнай канвенцыі. Іх мэта – прыцягнуць увагу грамадства да гісторыка-культурных каштоўнасцяў і неабходнасці іх захавання.

Ніна КАЗЛЕНЯ,
фота аўтара

Пад час урачыстага пасяджэння

Паводле Статута рымска-каталіцкай парафіі, дзейнасць павінна ажыццяўляцца парафіяльным камітэтам. Першы касцельны камітэт быў абраны на сходзе вернікаў 4 студзеня 1990 года. Яго прадстаўніком стаў Аляксандр Аляксандравіч Аўчук (на жаль, ён пайшоў з жыцця), намеснікам – Ф. Іваноўскі, казначаем – Е. Віленчыц. На гэтым жа сходзе з афіцыйнай інфармацыяй да вернікаў звярнуліся ўпаўнаважаны Савета па справах рэлігіяў пры Савеце Міністраў СССР па Мінскай вобласці М. Мілішкевіч і намеснік старшыні Стаўбцоўскага райвыканкама Д. Бычко. Імі было заяўлена, што 25 кастрычніка 1989 года Саветам па справах рэлігіяў пры Савеце Міністраў СССР прынятае рашэнне аб рэгістрацыі рэлігійнай каталіцкай суполкі ў вёсцы Новы Свержань Стаўбцоўскага райвыканкама.

Пасля 1985 года эпоха «важнічага атэізму» саступіла месца лаяльнаму стаўленню да рэлігіі з боку дзяржавы: вернікам пачалі вяртаць храмы, рэгістраваць рэлігійныя суполкі. У той час, калі нава-свержанскі касцёл быў закрыты, мясцовыя вернікі наведвалі Нясвіжскі і Рубяжэвіцкі касцёлы (гэта самыя бліжэйшыя храмы, прыблізна за 30 км ад вёскі).

Вялікае жаданне адраджэння касцёл непакоіла многіх. Вось якімі ўспамінамі падзяліўся жыхар Стоўбцаў Аляксандр Аўчук, у доме якога па вечарах суседзі збіраліся для сумеснай малітвы. Людзей хва-

Гісторыя аднаўлення аднаго храма

Петра-Паўлаўскі касцёл у вёсцы Новы Свержань быў пабудаваны ў 1588–1600 гадах.

Колькасць сённяшніх парафіянаў – каля 1 000 чалавек. У парафію ўваходзяць вёскі Белькаўшчына, Беражно, Варацішча, Грабёнаўшчына, Градкі, Крамец, Касцюкі, Кнотаўшчына, Любкаўшчына, Новы Двор, Мяснякоўшчына, Негарэла, Падзерычы, Паласня, Савані, Слабодка, Суднікі (Залужскі с/с) Суднікі (Любкаўшчынскі с/с), Язавец, Новы Свержань, Ахрэмавічы, Інніца, Віскачы, Вішнявец, Галавенчыцы, Горкі, Жацерава, Жыгалкі, Залужжа, Караліна, Кісялёўшчына, Казейкі, Любкаўшчына, Мархачоўшчына, Новая Вёска, Ператокі, Сінява, Раёўшчына, Стары Свержань, Суднікі, Халаімаўшчына і Цвіркі.

На тэрыторыі парафіі дзейнічае капліца Найсвяцейшага Сэрца Ісуса ў вёсцы Жацерава (пабудаваная ў 1933–1934 гадах; фундатар Нікадзім Галаўня).

лявалі звесткі пра тое, што пад ўздзеяннем перабудовы вернікам вяртаюць храмы. Яны выказалі думку, што добра б было аднавіць свой касцёл, які да гэтага шмат гадоў выкарыстоўваўся як склад. Аляксандра Аляксандравіча літаральна акрыліла гэтая думка. Ён часта заходзіў у закінуты храм, горка шкадаваў, што ён перастаў быць Домам Божым.

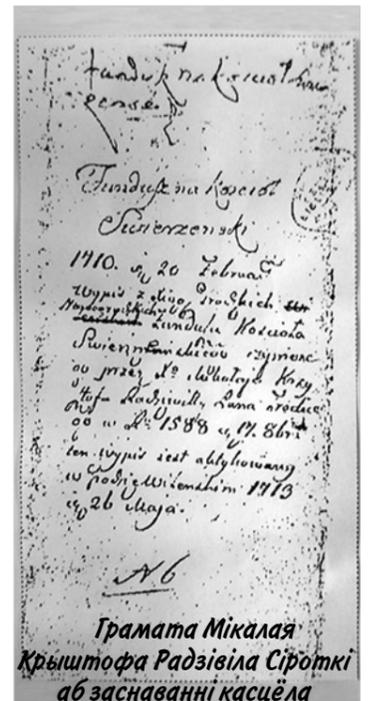
Жаданне адраджэння касцёл было вялікім. А. Аўчук і Браніслава Хіневіч узялі на сябе ініцыятыву хадайнічаць перад уладамі наконт адраджэння касцёла. Для гэтага ў першую чаргу неабходна было аб'яднацца ў рэлігійную абшчыну, ад імя якой маглі весціся далейшыя перамовы з уладамі.

Патрэбна памятаць, што, нягледзячы на «перабудовачную адлігу», гэта ўсё ж былі камуністычныя часы. А адгэтуль, зразумела, і боязь людзей напісаць сваё прозвішча пад заявай. З гэтым сутыкнуліся, калі збіралі подпісы для падачы заявы аб рэгістрацыі каталіцкай абшчыны і вяртанні будынка касцёла. Але нават калі неабходныя подпісы былі сабраныя, улады на працягу ліпеня 1988 года – кастрычніка 1989-га адхілялі шматлікія просьбы вернікаў зарэгістраваць каталіцкую абшчыну і вярнуць будынак касцёла.

У гэты цяжкі для вернікаў перыяд вельмі важнай стала падтрымка ксянд-

Фота 1920-х гг.

Грамата Мікалая Крыштофа Радзівіла Сіроткі аб заснаванні касцёла

дза Казіміра Вялікасельца з Ішкалдзі. Улетку 1989 года з выпадковай размовы ксёндз даведаўся аб спробе жыхароў вёскі Новы Свержань і навакольных вёсак вярнуць касцёл і вырашыў дапамагчы актывістам. Цяжка сказаць, выпадкова ці па волі Бога ксёндз Казімір прыехаў у Новы Свержань менавіта ў той дзень, калі А. Аўчук, які страціў надзею, прыйшоў да Б. Хіневіч, каб забраць і знішчыць апошняю заяву з просьбай аб вяртанні касцёла. Тут яны і сустрэліся. Пасля чаго святар прапачу сабраць людзей у назначаны дзень у касцёле і пераканаў іх у тым, што храм будзе вярнуць і адноўлены.

5 студзеня 1990 года мясцовай каталіцкай абшчыне перадалі будынак Петра-Паўлаўскага касцёла. Так дзякуючы захаванай у сэрцах людзей веры ўдалося адраджэнне храм.

Але вынік быў дасягнуты не так хутка. Напярэдадні, у лета – восень 1989 года, ксёндз Казімір разам з А. Аўчуком аб'язджалі адну за другой навакольныя вёскі, заклікаючы людзей дапамагчы ў аднаўленні храма. Дапамагалі хто чым мог: і ахвяраваннямі на рамонт касцёла, асабістым удзелам у будаўнічых працах. А працы было шмат. Жанчыны, якія прымалі ўдзел у аднаўленні касцёла, узгадваюць, што толькі смецця вывезлі пяць трактарных прычэпаў. А наперадзе быў яшчэ рамонт памяшкання. Прычым асноўныя працы праводзіліся зноў такі рукамі саміх парафіянаў. Тут нельга не падкрэсліць,

што вялізны ўклад у аднаўленне ўнеслі жыхары вёскі Свєрынава (зараз гэта Стаўбцоўская парафія). Гэта іх рукамі нарыхтоўвалася, падвозілася драўніна, узводзіліся рыштванні (Эдмунд Арташэўскі, Віктар Нічыпаровіч, Вікенцій Дыміловіч, Мечыслаў Дземідовіч, Уладзімір Дземідовіч, Нікадзім Шпакоўскі, Юзэф Некраш). Вокны зрабілі таксама жыхары вёскі Свєрынава браты Костан і Іосіф Татуры.

У кастрычніку 1989 года асноўныя аднаўленчыя працы былі завершаныя. Але поўнаасцю адсутнічала ўнутранае ўбранне. На дапамогу прыйшлі настаўцелі дзеючых касцёлаў і парафіяне. Так, прывітальны крыж, ікону Уваскрасэння, камжу, стулу, арнаты, звон перадаў нава-свержанскаму касцёлу ксёндз Рычард Юнік, пробашч з вёскі Рубяжэвічы. Дзераўнянскі касцёл ахвяраваў стацыі. З вёскі Жацерава перададзены 2 харугвы, якія захоўваліся ў мясцовай капліцы. Марыя Дамарацкая з вёскі Свєрынава падаравала касцёлу новыя паласы, а Яўгенія Арцішэўская – сурвэтки.

1 лістапада 1989 года а 10-й раніцы ксёндз Казімір пачаў першую святую імшу ў адраджаным храме. Яшчэ не былі зашклёныя вокны, не быў узведзены алтар, але ж галоўнае было зроблена – касцёл адноўлены. І пачынаючы з чэрвеня 1992 года кожны нядзельны і святочны дзень у нава-свержанскім Петра-Паўлаўскім касцёле праводзіцца ўрачыстае набажэнства.

Святлана АДАМОВІЧ

Сучасны выгляд касцёла

Алтарная частка касцёла

Выстаўка

Значнае не толькі для беларусаў

«**Вялікія бітвы беларусаў: ад паходаў на Візантыю да Першай сусветнай вайны**» – так называецца выстаўка, падрыхтаваная з фондаў аддзела старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь.

Рэтраспектыва экспазіцыі дае ўнікальную магчымасць зазірнуць у далёкае мінулае, узгадаць падзеі, што былі значнымі не толькі для нашай гісторыі, а мелі ўплыў на лёс іншых народаў.

На выстаўцы прадстаўлены матэрыялы, што распавядаюць аб часах удзелу палачанаў у пераможных паходах князя Алега на Царград (Канстан-

цінопаль; 907, 911 і 944 гг.), пасля якіх Полацк атрымліваў візантыйскую даніну. Узгадваюцца старонкі, звязаныя з вядомымі бітвамі пад Клецкам (1506), каля Оршы (1514), на рацэ Ула (1564), пад Кірхгольмам (1605) і інш.

На экспазіцыі шмат увагі надаецца асобам, якія спрыялі велічы і незалежнасці нашых зямель: Усяславу Полацкаму, Давыду Гарадзенскаму, Андрэю Полацкаму, Міхаілу Глінскаму, Канстанціну Астрожскаму, Янушу Радзівілу і інш.

Пабачыць выстаўку можна да 1 лістапада.

Паводле
інфармацыі арганізатараў

Юсіф Гашкевіч —

беларус у Японіі

27 верасня ў Цэнтры падтрымкі грамадскасці горада Хакадэ (Японія) адкрылася выстаўка «Юсіф Гашкевіч: дыпламат, вучоны-арыенталіст», прысвечаная 200-годдзю з дня нараджэння нашага земляка, чые жыццё і дзейнасць звязаныя таксама з Расіяй і Японіяй.

Раней выстаўка з поспехам прайшла ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь, у Санкт-Пецярбургу (выставачныя залы Асабняка Румянцава), штаб-кватэры ЮНЕСКА (Парыж). Цяпер гэты праект пазнаёміць з асобай нашага выбітнага земляка культурную грамадскасць японскага горада Хакадэ, дзе І. Гашкевіч служыў на пасадзе расійскага консула. Па яго ініцыятыве тут была адкрытая руская школа, выдадзеная руская азбука для япон-

цаў. Пры консульстве працавала бальніца, у якой атрымлівалі бясплатную дапамогу сотні японцаў.

У міжнародным выставачным праекце «Юсіф Гашкевіч: дыпламат, вучоны-арыенталіст» бяруць удзел Міністэрства замежных справаў Рэспублікі Беларусь, Пасольства Японіі ў Рэспубліцы Беларусь, Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь, Музей гісторыі фатаграфіі імя Валерыя Рзевускі, Архіў знешняй палітыкі Расійскай Імперыі, Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Праект ажыццёўлены пры фінансаванні падтрымцы кампаніі «Japan Tobacco International» у Рэспубліцы Беларусь.

Паводле
інфармацыі арганізатараў

(Працяг. Пачатак у №№ 35–36)

Княжацкі двор на Замкавай гары

На вялікі жаль, матэрыялаў для якога-небудзь меркавання ў нас мізэрна мала. Замкавая гара была зруйнаваная яшчэ ў канцы XIX ст. У пэўнай меры мы можам толькі разважаць пра царкву Св. Міхаіла, што знаходзілася на княжацкім дварышчы.

Віцебскі храм Св. Міхаіла быў узведзены ў тэхніцы змешанай муроўкі. Падлога ўяўляла сабой маляўнічую кампазіцыю, выкладзеную з керамічных плітак стрэлападобнай формы, пакрытых палівай травяніста-зялёнага і яркажоўтага колераў. Алтар быў аздаблены залачонай мазаікай.

У драўляныя пераплёты ўстаўленае дыскападобнае шкло. Сквозь гэтыя шыбы ў памяшканне струменіліся промні зелянаватага святла, граючы на жоўта-зялёных стужках падлогі і залачоным фоне алтара.

Цьмяна-шэры, з цынкавых пласцінаў, купал кантрас-

таваў на блакіце віцебскага неба з бела-чырвона-белымі радамі плінфы і вапняковай рошчыны, з якой складаліся сцены царквы.

Уявіць больш дакладна аблічча гэтага храма мы не можам. Верагодна, у агульных рысах ён нагадваў некаторыя храмы Чарнігава, дойлідзкім зрабілі адпаведны ўплыў на фарманне полацкай (віцебскай) архітэктурнай школы.

Мураваны замак

Праз два гады пасля гэтых падзеяў, у 1320 г., Яраслаў Васільевіч памёр. Віцебскі сталец займае Альгерд, які далучае землі Віцебскага княства да ўладанняў Вялікага Княства Літоўскага. І з гэтага часу на горад ускладаецца вялікая стратэгічная роля ва ўсходняй палітыцы дзяржавы. З гэтай нагоды Альгерд на пачатку 30-х гг. XIV ст. пачынае будаўніцтва мураваных умацаванняў, завершаных у 1351 г. ужо другой жонкай Альгерда, цярской князеўнай Ульянай, якая «замок Витебский и вежу змуровала <...> и муром округ обвела з баштамі вынеслыми и вежами».

На думку некаторых даследчыкаў, на Верхнім замку нібыта магла стаяць асобна пастаўленая вежа, тыпу германскага бергфрыду. Але гэта толькі меркаванні, заснаваныя выключна на спіслым летапісным паведамленні.

На будаўніцтва новых умацаванняў пайшоў валуны камені, на які багатыя віцебскія ваколіцы і сёння. Гэтыя ўмацаванні ўяўлялі сабой магутную сцяну, складзеную з валуноў памерамі 44 – 50 x 70 – 80 см на рошчыне з вапны. Прастора паміж шчокамі сцяны забудоўвалася дробным каменем і бітай цэглай. Сцяна прайшла па грэбні вала XII – XIII стст. і была паглыбленая ў вал на 0,5 м. Таўшчыня сцяны ў аснове мела 3 м.

Па перыметры сцяны, што акружала Верхні замак, былі ўзведзеныя восем вежаў. Іх памеры ў аснове былі 7 x 7 і 8,8 x 8,8 м. Знешні схіл вала быў вымашчаны каменнем. Верхнія часткі вежаў, сутарэнні, а таксама вуглы адкосяў у праёмах сценаў і вежаў выкладваліся з цэглы, кожная вагой па 7 кг.

Акурат такую ж цэглу выкарыстоўвалі і ў мурэх замкаў Гродна, Ліды і Крэва. Да гэтага часу адносіцца і ўзвядзенне каменных палатаў Альгерда, пра якія згадвае Мацей Стрыйкоўскі. Яны пабудаваныя ў гэты час дамінаваў у мураваным дойлідстве замкаў Беларусі.

Камяніцы Верхняга замка XIV ст. пакрываліся ўжо керамічнай дахоўкай. Яна мела паўцыркульную

форму дыяметрам 12 – 15 см і вышыняй 5,2 – 5,7. У асобных выпадках захаваліся і шпіль для мацавання гэтай дахоўкі.

Абсалютны аналаг абарончым збудаванням Верхняга замка па тэхніцы і матэрыялу вядомы па раскопках Ніжняга замка Віцебска, дзе былі выяўленыя абарончая сцяна і вежа таго ж часу. Агульная даўжыня мураваных умацаванняў Верхняга і Ніжняга замкаў, што складалі адзіную сістэму абароны Віцебска, дасягала 1,7 км.

Вялікае Княства Літоўскае і эканамічны рост Віцебска

1393 г. Мяцежны князь Свідрыгайла бароніца за мурамі віцебскіх замкаў ад каліцы Вітаўта, Скаргайлы і смаленскага князя Юрыя Святаславіча. Быў узяты Ніжні замак. Затым Вітаўт «заточив дела в церкви мурованной в Нижнем замку, розбивал мур замку Вышнего беспрестанно». Відаць, у час гэтай канады моцна пацярпела царква Св. Міхаіла, якую пазней аднавілі ўжо ў драўляным выглядзе на колішнім мураваным падмурку.

У 1396 г. Вітаўт зноў штурмаваў Віцебск, дзе чарговы раз знайшоў прытулак Свідрыгайла. У 1435 г. за мурамі Віцебска Свідрыгайла хаваўся ўжо ад войска вялікага князя Жыгімонта Кейстутавіча. У 1437 г. віцебляне мусілі прызнаць уладу Жыгімонта.

У канцы жыцця Вітаўта на старонках летапісу з'явіцца радкі: «Видбеск – три стены каменные...». Што меў на ўвазе летапісец, сёння ўжо цяжка сказаць. Але, як нам падаецца, пад першаю сцяной можна разумець умацаванні Ніжняга замка, пад другой – Верхняга, а трэцяя сцяна праходзіла па краі Замкавай гары з яе напольнага боку. За выключэннем бадай што Гродна, ні адзін з гарадоў Беларусі ў гэты час не меў тады такіх магутных умацаванняў.

Археалагічныя даследаванні старога замка Гродна канца XIII – пачатку XIV ст. ілюструюць яго заняпад, што быў выкліканы крыжацкімі паходамі. З іншага боку, матэрыялы даследаванняў Віцебска таго часу выяўляюць высокі ўзровень матэрыяльнай культуры Верхняга замка. Часы Альгерда – гэта ўсплёск эканамічнага жыцця горада.

Леанід КАЛЯДЗІНСКІ,
кандыдат гістарычных навук, археолаг

Княжацкі двор на Замкавай гары ў Віцебску з царквой Св. Міхаіла з карціны Ігара Дурава

Археалагічныя раскопкі Аляксея Сапунова на Замкавай гары. 1895 г.

Помнік князю Альгерду ў Віцебску

Кастрычнік

10 – Варвашэвіч Мікалай Фёдаравіч (1934, Ганцавіцкі р-н – 2001), рэжысёр, заслужаны работнік культуры Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

13 – Жыркевіч Міхаіл Іванавіч (1899 – 1984), беларускі мовазнаўца, заслужаны дзеяч навукі Беларусі – 115 гадоў з дня нараджэння.

14 – Бабарэка Адам Антонавіч (1899 – 1938), беларускі пісьменнік і крытык – 115 гадоў з дня нараджэння.

15 – Вярэга (Дарэўскі) Антон (1774, мяст. Свіслач – 1838), ваенны дзеяч, генерал войскаў Рэчы Паспалітай, удзельнік паўстанняў 1794 і 1830 – 1831 гг. – 240 гадоў з дня нараджэння.

15 – Мацко Аляксандр Мікалаевіч (1924, Карэліцкі р-н – 2001), вучоны-гісторык, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

15 – Мурашка Анцінея Рыгораўна (1924, Слуцкі р-н), мовазнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1971) – 90 гадоў з дня нараджэння.

15 – Прыгодзіч Зіновій Кірылавіч (1944, Пінскі р-н), пісьменнік, лаўрэат прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2013) – 70 гадоў з дня нараджэння.

15 – Салапаў Міхаіл Рыгоравіч (1924), баяніст, педагог, дзеяч самадзейнага мастацтва, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, кавалер ордэна Францыска Скарыны – 90 гадоў з дня нараджэння.

17 – Сысоеў Георгій Васілевіч (1919 – 2010), заслужаны архітэктар Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

18 – Кірыльчанка Пётр Міхайлавіч (1914 – 1997), альтыст, педагог, дырыжор, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

19 – Беларускі дзяржаўны ансамбль народнай музыкі «Свята» (Мінск; 1984), лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1988) – 30 гадоў з часу стварэння.

20 – Запартыка Ганна Вячаславаўна (1954, Валожынскі р-н), архівіст, філолаг, аўтар публікацыяў па гісторыі беларускай літаратуры, мастацтва, архівазнаўства, распрацавак гісторыі архіўнай спадчыны Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, Янкі Купалы, ганаровы архівіст Беларусі – 60 гадоў з дня нараджэння.

21 – «Беларусь» (Мінск; 1919), штодзённая газета нацыянальна-дэмакратычнага кірунку – 95 гадоў з часу выхаду першага нумара (выдавалася да 9 ліпеня 1920 г.).

21 – Свёнтак Казімір Янавіч (1914 – 2011), рымска-каталіцкі царкоўны дзеяч Беларусі, арцыбіскуп-мітрапаліт, кардынал – 100 гадоў з дня нараджэння.

21 – Навіцкі Уладзімір Іосіфавіч (1939, Верхнядзвінскі р-н), вучоны-гісторык, які даследуе гісторыю рэлігійных канфесіяў, культуры XIX – XX стст., грамадскіх арганізацыяў, лаўрэат прэміі НАН Беларусі і Сібірскага аддзялення РАН імя акадэміка В.А. Каццога (2003) – 75 гадоў з дня нараджэння.

«Мора ўнутры» –

вершы і песні гучалі ў Зялёным Бары

На днях у Доме культуры пасёлка Зялёны Бор, што ў Смалявіцкім раёне, адбыўся вялікі паэтычна-акустычны канцэрт, у якім узялі ўдзел выканаўцы Таццяна Беланогая, Наталля Нікіціна, Вольга Акуліч з гуртом «Верасень», а таксама паэтка Віка Трэнас. Імпрэза прайшла ў межах грамадскай культурніцкай кампаніі «Будзьма беларусамі!»

Праект «19-га а 19-й» існуе ў Зеленаборскім ДК даўно – неўзабаве ён адзначыць сваё пяцігоддзе. Да гасцінных жыхароў пасёлка з задавальненнем прыязджаюць з выступамі госці з Мінска – паэты, празаікі, барды.

У наведнікаў была магчымасць не толькі паслухаць канцэрт, але і пазнаёміцца з выязным мастацтвам – ярка разцяпер у адной з залаў праходзіць выстаўка мясавага жывапісца Генадзя Масальскага.

Распачаўся канцэрт з выступлення Т. Беланогай, якая выканала песні розных га-

доў – як добра вядомыя публіцы, так і новыя, з альбома «Святло і цені», а таксама некалькі рамансаў на тэксты Яўгеніі Янішчыц.

Паэтка Віка Трэнас прачытала нядаўна напісаныя вершы і распавяла глядачам пра свежы, 71-ы, нумар часопіса «Дзеяслоў». Пару асобнікаў выдання перадалі дому культуры.

Выканаўца аўтарскай песні Н. Нікіціна мае ў рэпертуары песні на рускай і беларускай мовах як на ўласныя тэксты, так і на вершы нашых сучасных паэтаў.

Спачатку яна выступала сольна, а потым супольна з В. Акуліч, вакалісткай і кіраўніцай рок-гурта «Верасень». У Зялёным Бары Наталля і Вольга спявалі і пасасобку, і разам.

Гурт «Верасень», які існуе ўжо больш за тры гады і выдаў некалькі альбомаў (чытаны нашай газеты знаёмыя з калектывам і яго альбомамі. – Рэд.), на гэтым канцэрце выступіў як акустычнае трыо – В. Акуліч (гітара), Арцём Лабін (сола-гітара), Анастасія Броўда (клавішныя). Дарэчы, для Насці, навучэнкі мінскай кансерваторыі, выступ у складзе «Верасня» быў дэбютным.

Калектыву праспяваў песні з розных кружэлак, але адна з іх, «Мора ўнутры», якую Вольга і Анастасія прадставілі публіцы ўпершыню, уразіла мяккасцю і лірызмам, у адрозненне ад звыклых для гурта цвёрдых рокавых рытмаў.

Дарэчы, на адну з песень, «Халодны блюз», створаны анімаваны кліп, які быў прадстаўлены ў Мінску 25 верасня.

Інтэрактыўную частку імпрэзы склалі праведзеныя арганізатарамі латарэя і віктарына на веданне беларускай мовы. Найбольш актыўныя глядачы атрымалі падарункі ад кампаніі «Будзьма беларусамі!»

Выступае гурт «Верасень»

ВТ, фота аўтара

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАРОДНАЕ ДОЙЛІДСТВА – (заканчэнне артыкула). Хаты ў сялянаў бытавалі аднакамерныя, двухкамерныя (хата+сенцы) і трохкамерныя (хата+сенцы+клець або варыўня і хата+сенцы+хата). У шляхты з XVI ст. на аснове 3-камернага фармуецца дом на 6 пакояў, у сенцах робіцца кухня. У шчыльна забудаваных гарадскіх цэнтрах узнік асаблівы тып жылля з уваходам з вулічнага тарца, які аздаблялі падчэнямі або прыгожымі. У гарадской забудове XVI ст. вядомыя падклеці, мезаніны, мансарды, надбудовы над ганкамі і інш. Колькасць гаспадарчых збудаванняў залежала ад заможнасці гаспадара. Звычайна ў сялянскіх дварах будавалі клеці, варыўні, павеці, хлявы, гумны. У шляхты вядомыя таксама свірны, спіхлеры, лямусы, сырніцы, бровары, саладзільні, млыны вадзяныя, ветравыя, вядлярні, куратнікі і інш. У фальварках нярэдка вылучаліся ад двара гумнішчы з гумнамі, стадоламі, токамі, асецямі, адрывамі, спіхлерамі і інш. аборныя падвор'і. У вёсках гумны таксама ставіліся ў глыбіні сялянскіх надзелаў.

Жылы дом у Рагачове (фота 1985 г.)

Гумно на хутары каля в. Імянін (Кобрынскі раён, пач. XX ст.)

Адметныя рысы народнага дойлідства маюць невялікія вясковыя цэрквы, касцёлы, капліцы, званіцы.

У савецкі час аблічча гарадоў і вёсак карэнным чынам змянілася. Калгасна-саўгасная вёска добраўпарадкавалася, ператваралася ў паселішча з прасторнымі дамамі, культурна-асветнымі ўстановамі. Цягам XX ст. сфармаваліся новыя тыпы паселішчаў, узніклі новыя формы забудовы сядзібы, планіроўкі і архітэктуры жылля. Зніжэнне ролі асабістай гаспадаркі (у сувязі з палітыкай ўкаранення калектывнага ладу жыцця, развіцця калгасаў) да канца XX ст. прывяло да памяншэння сядзібы і двара. Планіроўка хаты развілася ад 2- і 3-камернай да складанай шматпакаёвай. Пашыраецца аздабленне хаты разнастайнай разьбой, шалёўкай, размалёўкай, шпалерамі, дыванамі, ручнікамі, фіранкамі, занавескамі, выцінанкамі, саламянымі павукамі. Шмат будуюцца мураваных дамоў, набываюць распаўсюджанне так званыя «зборна-шчытавыя» тыпавыя дамы. Многія вёскі забудовуюцца па генпланах з выкарыстаннем будаўнічай індустрыі. У гарадах захаваліся традыцыйныя тыпы жылля і гаспадарчых пабудоваў пераважна ў перыферычных раёнах. Арыгінальным архітэктурным афармленнем вылучаецца сучаснае народнае жыллё Веткі, Гомеля, Віцебска, Шклова і некаторых інш. гарадоў і гарадскіх пасёлкаў, пераважна на ўсходзе Беларусі.

Каб род меў працяг

Не сакрэт, што прычынай большасці пажараў з'яўляецца так званы чалавечы фактар. А прычынай пажараў, што адбываюцца з-за дзяцей, можна назваць фактар бацькоўскай нядабайнасці. Сёлета ўжо 11 дзяцей сталі ахвярамі агню (для параўнання, у 2013 годзе – 16). Таму цяпер па ўсёй краіне Міністэрства па надзвычайных сітуацыях Рэспублікі Беларусь ладзіць акцыю «У цэнтры ўвагі – дзеці!». Яе мэта – прадухіліць дзіцячыя гібелі і траўматызму на пажарах.

Як правіла, усе няшчасныя выпадкі падобныя адзін да аднаго. Малыя пакідаюць дома, а дзверы замыкаюць. Але дзіця не будзе спакойна сядзець на месцы – яно шукае, чым можна заняцца, цікавіцца тым, што вакол яго. І бацькі мусяць быць упэўненымі, што цацкай для малага не стануць небяспечныя рэчы, напрыклад, запалкі. Часта пасля таго ўжо, як адбылося непапраўнае, дарослыя ўспамінаюць, што не надавалі гэтаму належнага значэння, бо былі ўпэўненыя – дзіця не дабярэцца да запалак.

Самае страшнае, што ў дзіцяці няма шанцу выратавацца. Адзіная магчымасць – дзверы, але яны часта бываюць зачыненыя. Малое наўрад ці здагадаецца адчыніць вакно, нават калі пажар адбываецца ў прыватным доме або кватэра знаходзіцца на першым паверсе. Звычайна дзеці палюхаюцца і хаваюцца ў шафу, пад ложка, у іншых пакоях, і гэта не дзіўна, бо яны часта не ведаюць, што трэба рабіць пад час пажару. Дарослыя ж, пакідаючы запалкі навідавоку, самі правакуюць малыя на небяспечныя гульні. Таму, калі ласка, памятайце, што за ўчынкі дзяцей адказваюць перш за ўсё бацькі.

Дзяніс ПРОЦЬКА, начальнік ЦРАНС г. Мінска